

**POLITECHNIKA GDAŃSKA
WYDZIAŁ MECHANICZNY
KATEDRA KONSTRUKCJI I EKSPLOATACJI MASZYN**

**CHARAKTERYSTYKA SZTYWNOŚCI
WSTĘPNIE NAPIĘTEGO POŁĄCZENIA ŚRUBOWEGO**

**ĆWICZENIE LABORATORYJNE NR 2
Z PODSTAW KONSTRUKCJI MASZYN**

OPRACOWALI: mgr inż. Antoni CHRZAN
    dr inż. Leszek DĄBROWSKI

GDAŃSK 2008

1. CEL ĆWICZEŃ

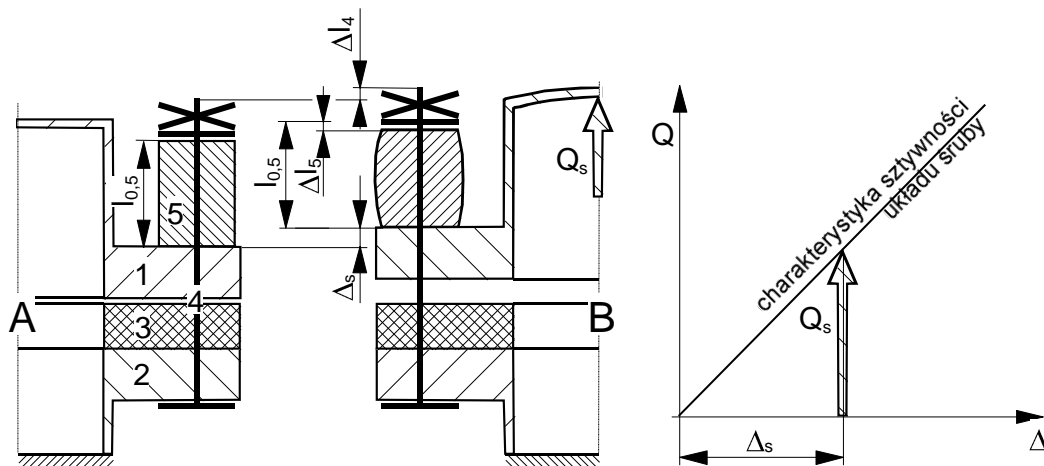
Celem ćwiczenia jest porównanie charakterystyk sztywności dwóch odmian konstrukcyjnych wstępnie napiętego połączenia śrubowego i porównanie charakterystyki doświadczalnej z teoretyczną oraz wyciągnięcie wniosków konstrukcyjnych z tych porównań.

2. WPROWADZENIE DO ĆWICZENIA

2.1. Połączenie śrubowe bez napięcia wstępnego

Odształcanie się elementów kołnierzego połączenia śrubowego bez napięcia wstępnego pod wpływem obciążenia zewnętrznego Q (np. od ciśnienia medium w rurociągu) przedstawiono na rysunku 1. Niektóre elementy połączenia są rozciągane (trzon śruby 4), inne ściskane (tulejka uelastyczniająca 5). Dla uproszczenia w analizie pominięto odkształcenia kołnierzy 1 i 2, które są projektowane jako bardzo sztywne na ściskanie. Zespół elementów odkształcanych w obciążonym połączeniu bez napięcia wstępnego nazywamy układem śruby. Sumaryczne odkształcenie układu śruby (patrz rysunek 1.) jest zgodne z przemieszczeniem kołnierza 1 i jest sumą odkształceń trzonu śruby Δl_4 i tulejki Δl_5 : $\Delta_s = \Delta l_4 + \Delta l_5$ a obciążenie każdego z tych elementów wynosi Q_s (Q_s – obciążenie zewnętrzne przypadające na 1 śrubę). Układ śruby jest tutaj szeregowym połączeniem elementów i jego sztywność c_s można wyliczyć ze sztywności elementów c_i :

$$\frac{1}{c_s} = \sum \frac{1}{c_i} \quad (1)$$

Rysunek 1

Połączenie śrubowe bez napięcia wstępnego: nieobciążone A: 1 - kołnierz górny, 2 - kołnierz dolny, 3 - uszczelka (w stanowisku labor. wkładka metapleksowa), 4 - trzon śruby, 5 - tulejka uelastyczniająca, obciążone B oraz charakterystyka sztywności układu śruby.

Sztywności c_i poszczególnych elementów układu śruby można wyliczyć wg modelu prętowego (prawa Hooke'a):

$$c_i = E \cdot \frac{A}{l} \quad (2)$$

gdzie: A - powierzchnia przenoszenia obciążenia,
l - długość elementu,
E - moduł Yunga,

Charakterystyka sztywności układu śruby to zależność jego obciążenia Q_s od odkształcenia Δ_s . Jeśli jest ona obliczona w oparciu o powyższe modele prętowe, to jest liniowa:

$$Q_s = c_s \cdot \Delta_s \quad (3)$$

co przedstawiono na rys. 1. Doświadczalną charakterystykę sztywności układu śruby można wyznaczyć z pomiarów odkształceń elementów układu pod wpływem obciążenia zewnętrznego zadawanego w szerokim zakresie wartości.

Połączenie śrubowe bez napięcia wstępnego nie jest stosowane w technice, a zostało omówione jedynie jako wprowadzenie do analizy połączenia napiętego. Wady wykluczające techniczne zastosowanie połączenia bez napięcia to:

- brak zdolności do przenoszenia obciążeń poprzecznych (sił leżących w płaszczyźnie połączenia),
- nierówny rozkład obciążenia na śruby na obwodzie połączenia,
- konieczność zabezpieczania nakrętek przed odkręcaniem,
- bezpośrednie przenoszenie się amplitudy zmiennego obciążenia zewnętrznego na śruby, znacznie obniżające ich wytrzymałość zmęczeniową,
- w przypadku połączeń rurociągowych - brak szczelności,
- osiowy luz w łączonej konstrukcji, wpływający na dramatyczny wzrost jej drgań.

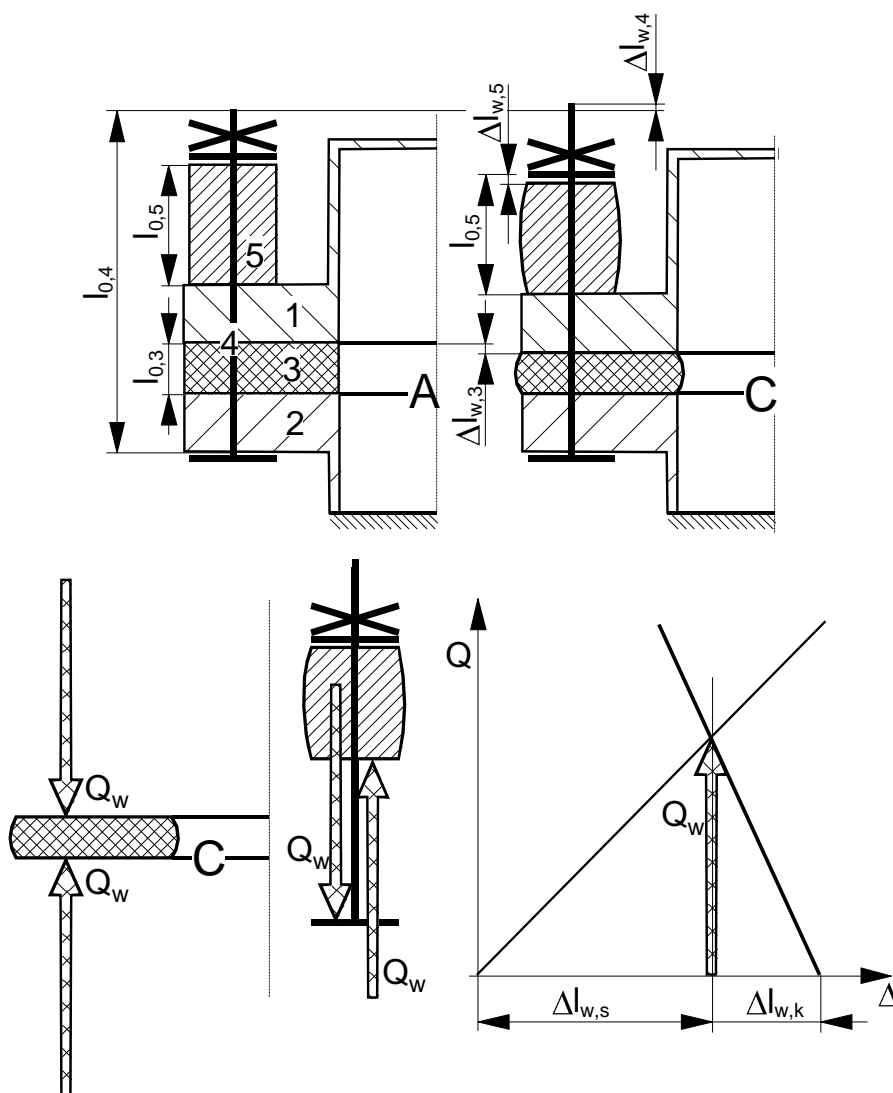
W pewnym stopniu wady te posiada także połączenie za słabo napięte.

2.2. Wstępnie napięte, nieobciążone połączenie śrubowe

Napięcie wstępne połączenia śrubowego (poprzez pokręcanie nakrętki, po wykasowaniu luzów) nie tylko odkształca elementy układu śruby analogicznie jak obciążenie zewn. w połączeniu nie napiętym, ale także odkształca inne elementy, zaliczane do układu krezy. Na układ krezy w przykładowym połączeniu z rysunku 2 składa się jedynie uszczelka 3. (w stanowisku laboratoryjnym zastąpiona metapleksową wkładką pomiędzy kołnierzami 1. i 2.). Układ śruby i układ krezy po napięciu wstępnym obciążają siebie nawzajem (rysunek 2). Obciążenia obu układów Q_w są zatem jednakowe, a odkształcenia wynikają z ich sztywności:

$$\Delta l_{w,s} = Q_w / c_s, \quad \Delta l_{w,k} = Q_w / c_k \quad (4)$$

Zgodne obciążenie obu układów napięciem wstępnym Q_w i odpowiednie proporcje odkształceń są przedstawiane na ich wspólnej charakterystyce sztywności, zwanej wykresem „śruba-kreza”. Określanie sztywności układu śruby c_s zostało omówione w p. 2.1. Sztywność krezy c_k czyli ściskanej uszczelki (wkładki metapleksowej) można obliczać z modelu prętowego (2), podstawiając jako A pole pierścienia metapleksowego, a jako l – jego grubość. Moduł Younga metapleksu wynosi $E_3 = 3.2 \times 10^3$ MPa. Sztywność układu krezy należy rozdzielić na poszczególne śruby połączenia. Doświadczalne określenie sztywności tego układu jest możliwe jedynie metodą pośrednią ze względu na jego niewielkie odkształcenie (patrz 3.2.3.).

Rysunek 2

Połączenie śrubowe napięte wstępnie C w porównaniu z połączeniem z wykasowanymi luzami A .

Przy zbyt słabym napięciu wstępnym połączenia Q_w ujawniają się wady wspomniane w 2.1., a nadmierne napięcie zagraża wytrzymałości śrub. Prawidłową wartość napięcia Q_w można uzyskać kierując się pomiarem

wydłużenia śruby $\Delta l_{w,4}$ – zgodnie z charakterystyką sztywności $Q(\Delta)$. Śruby o długościach przekraczających 100 mm są w trakcie napięcia wstępnego wydłużane powyżej 0.1 mm. Pomiar takiego wydłużenia jest łatwy i zapewnia dużą precyzję napięcia wstępnego. Powszechnie stosowane klucze dynamometryczne do napinania połączeń śrubowych są jeszcze łatwiejsze w stosowaniu, ale ich dokładność jest niewielka ze względu na zależność współczynnika tarcia między śrubą, nakrętką i kołnierzem od bardzo wielu trudno uchwytanych czynników.

2.3. Wstępnie napięte, obciążone połączenie śrubowe

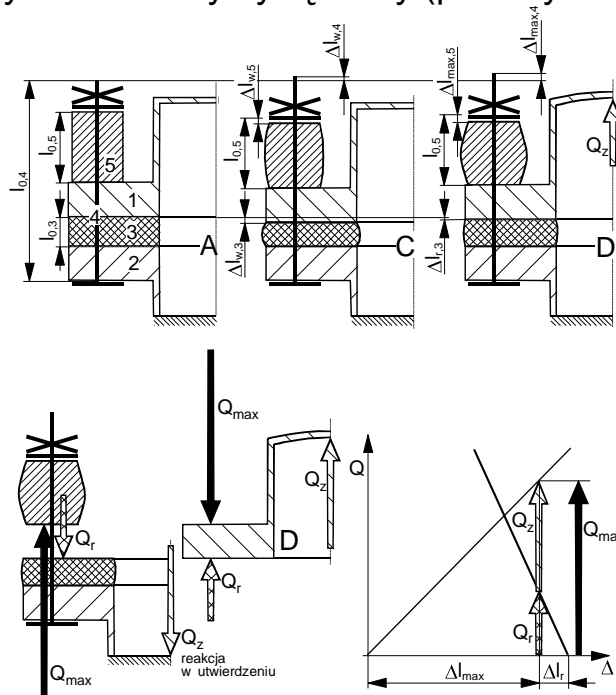
Po obciążeniu siła Q_z wstępnie napiętego połączenia śrubowego elementy układu śruby powiększają, a elementy układu krezy zmniejszają swoje odkształcenie (patrz rys. 3.). Jak wynika z równowagi statycznej górnego kołnierza 1 – obciążenie zewnętrzne połączenia Q_z , obciążenie śruby Q_{max} oraz obciążenie krezy (jej tzw. „zacisk resztkowy”) Q_r bilansują się wg zależności:

$$Q_{max} = Q_z + Q_r \quad (5)$$

Ponieważ Q_{max} wyznacza punkt na charakterystyce sztywności śruby, Q_r wyznacza punkt na charakterystyce krezy, a suma odkształceń śruby i krezy zachowuje stałą wartość, ustaloną podczas napięcia wstępnego:

$$\Delta l_{w,s} + \Delta l_{w,k} = \Delta l_{max} + \Delta l_r \quad (6)$$

to Q_z na wykresie „śruba-kreza” trzeba dostrzegać pomiędzy charakterystyką śruby i charakterystyką krezy (patrz rysunek 3).

Rysunek 3

Obciążone połączenie śrubowe napięte wstępnie D w porównaniu z połączeniem nie napiętym A i napiętym, ale bez obciążenia zewnętrznego C.

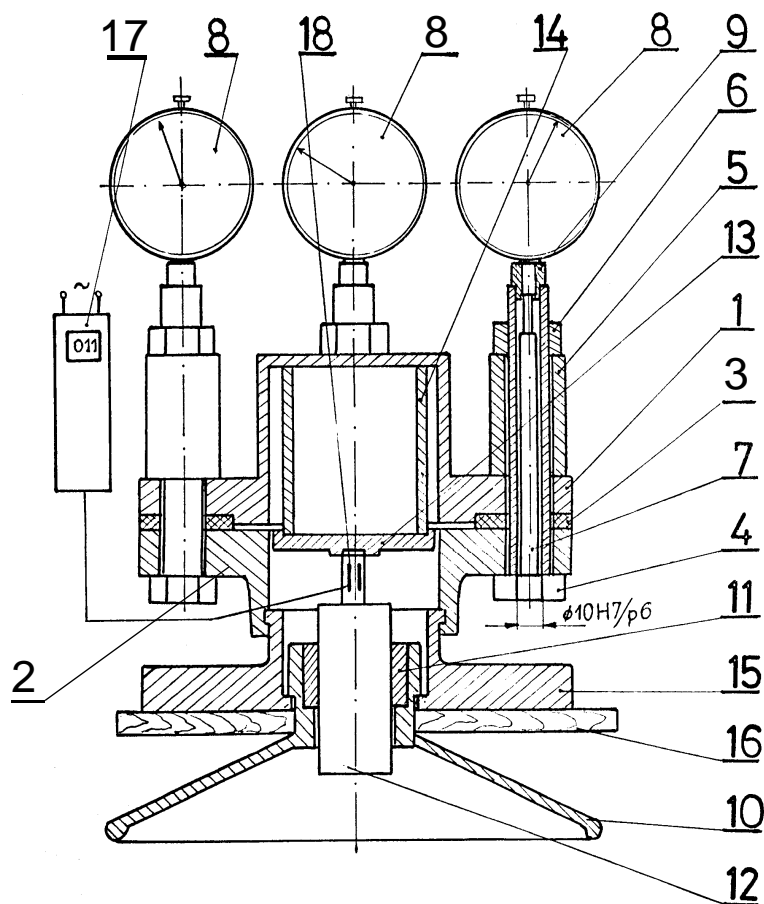
2.4. Opis stanowiska badawczego

Przedstawione na rysunku 4 stanowisko badawcze składa się ze złącza kołnierzowego zgodnego z normą PN-72/H-74306, o średnicy nominalnej rurociągu $d_n=70\text{mm}$, które można obciążyć ciśnieniem do $p_n=1\text{MPa}$ (co daje dopuszczalne obciążenie osiowe połączenia $Q_{z,dop}=3.85\text{ kN}$).

Stanowisko badawcze posiada następujące możliwości pomiarowe:

- tensometryczny pomiar siły wywieranej przez siłownik śrubowy 12,
- pomiar wydłużenia każdej śruby (czujnik 8 zamocowany na jednym końcu śruby poprzez wydrążenia trzonka sięga do jej drugiego końca).

Kołnierz modelowego rurociągu 2 zaślepiony jest pokrywą 1 lub częścią zaślepionego rurociągu, przy pomocy czterech drażonych śrub M16 poz. 4 z nakrętkami 6. Stosowane są dwa rodzaje śrub: "**krótkie**" o większej sztywności oraz "**długie**" o mniejszej sztywności (bo dłuższe i dodatkowo współpracujące z tulejkami 5).

Rysunek 4

Stanowisko badawcze:

1 - kołnierz górny (lub pokrywa);	10 - pokrętło siłownika;
2 - kołnierz dolny;	11 - nakrętka siłownika;
3 - wkładka metapleksowa;	12 - śruba siłownika(z elementami dynamometru)
4 - śruba drażona;	13 - płytkę naciskową;
5 - tulejka uelastyczniająca;	14 - tuleja naciskowa;
6 - nakrętka;	15 - korpus siłownika;
7 - trzpień pośredniczący;	16 - blat podstawy (fundamentu) stanowiska;
8 - zegarowe czujniki pomiaru wydłużenia śruby złącza (podziałka $1\mu\text{m}$);	17 - wzmacniacz tensometryczny;
9 - tulejka czujnika;	18 - tensometry oporowe.

3. PRZEBIEG ĆWICZENIA

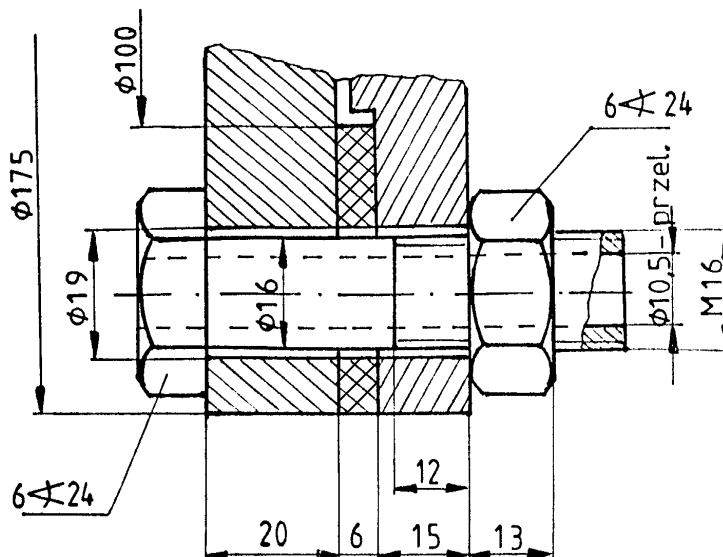
W ćwiczeniu mogą uczestniczyć jedynie studenci posiadający (opracowane w domu) obliczeniowe charakterystyki sztywności połączenia. Ocena końcowa jest uzależniona od samodzielności w rozwiązaniu problemów postawionych w ramach ćwiczenia.

3.1. Obliczeniowe określenie charakterystyki sztywności połączenia.

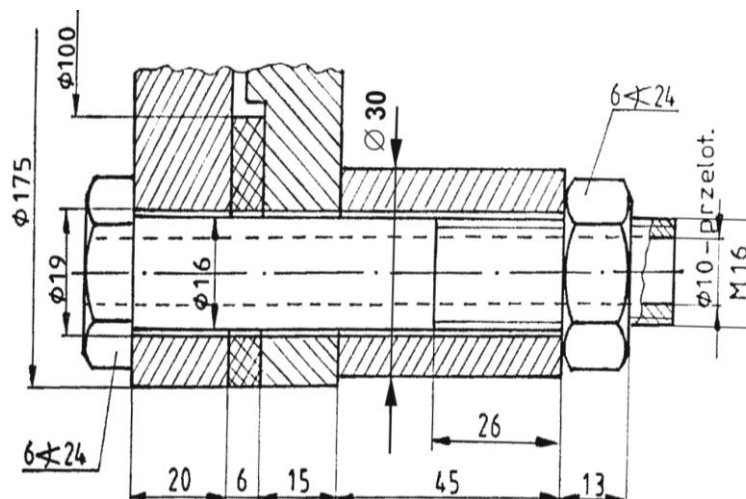
Charakterystyki w postaci wykresów „śruba – kreza”, dla zadanej każdej grupy wartości napięcia wstępnego Q_w , należy wykonać dla połączeń ze śrubami krótkimi i długimi wg wymiarów na rys. 5. i 6. Na pierwszej stronie formatu A4 (np. papier „kancelaryjny” w kratkę) należy zamieścić obliczenia dla obu wariantów długości (zależności (1)÷(2) omówione w p. 2.1):

- sztywności gwintowanej, rozciąganej części trzonu śruby (drażonej!),
- sztywności niegwintowanej, rozciąganej części trzonu śruby (drażonej!),
- sztywności tulejki 5 (tylko dla połączenia ze śrubami długimi),
- sztywności wkładki metapleksowej $\varnothing 175 \times \varnothing 100 \times 6$,
- sumarycznej sztywności układu śruby,
- sumarycznej sztywności układu krezy, przypadających na jedną śrubę.

W obliczeniach można pominąć stożki wpływu ściskanych kołnierzy, gwint nakrętki, część śruby współpracującą z nakrętką oraz łeb śruby.

Rysunek 5.
Połączenie ze śrubami krótkimi.

Rysunek 6.
Połączenie ze śrubami długimi.

Sumaryczne sztywności układów śruby i krezy wykorzystać do obliczenia ich odkształceń (w mikrometrach) pod wpływem zadanego napięcia wstępnego (z zależność (4) omówionej w p. 2.2.). Napięcie oraz odkształcenia przedstawić na wykresie „śruba - kreza” wg rys. 2. (osobne wykresy dla połączeń ze śrubami krótkimi i długimi). Osie wykresów nie powinny być krótsze niż 160 mm i należy wyposażyć je w podziałki pozwalające na nanoszenie w trakcie ćwiczenia punktów charakterystyki pomierzonej. Zakres podziałki siły to 9 kN, a wydłużenia to 40 μm .

Tabela 1. Napięcie wstępne Q_w (przypadające na jedną śrubę) do wykresu „śruba – kreza” dla poszczególnych grup laboratoryjnych

Grupa	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12
Q_w [kN]	4	4.3	4.5	4.8	5.0	5.2	4	4.3	4.5	4.8	5.0	5.2

3.2. Doświadczalne określenie charakterystyki sztywności połączenia.

3.2.1. Wyznaczanie charakterystyk sztywności układu śruby.

Siłownikiem śrubowym należy obciążać dwie nie napięte wstępnie śruby jak na rys. 1. Na charakterystykę obliczeniową nanosić dodatkowe punkty – pomiarowe. W przypadku śrub krótkich każdy punkt charakterystyki doświadczalnej wyznacza odczyt z zegarowego czujnika wydłużenia trzonka śruby $\Delta_s = \Delta l_4$ i połowa obciążenia z mostka tensometrycznego Q_s . W przypadku śrub długich odkształcenie układu śruby powiększyć o odkształcenie tulejki Δl_5 , obliczone z jej sztywności i aktualnego obciążenia śruby $\Delta_s = \Delta l_4 + \Delta l_5$. Punkty charakterystyki połączyć za pomocą linijki.

3.2.2. Wstępne napięcie połączenia.

Z charakterystyki sztywności trzonka śruby $Q_s(\Delta l_4)$, uzyskanej w p. 3.2.1., odczytać wydłużenie $\Delta l_{w,4}$, potrzebne do osiągnięcia zadanego napięcia wstępnego Q_w . Takie wydłużenie uzyskać w stanowisku, napinając cztery śruby za pomocą kluczy płaskich i kontrolując je za pomocą zegarowych czujników wydłużenia śrub poz. 8. z rys. 4.

3.2.3. Wyznaczanie charakterystyk sztywności układu krezy.

Siłownikiem śrubowym należy obciążać połączenie napięte jak w p. 3.2.2. Obciążenie powiększać w zakresie $(0, Q_w)$ co 0.5 kN. Średnie wydłużenie śrub, zmierzone czujnikami zegarowymi 8 dla każdego obciążenia połączenia, wyznacza punkt na charakterystyce układu śruby i siłę Q_{max} . Zacisk resztkowy układu krezy oraz punkt charakterystyki układu krezy można określić pośrednio: obniżając punkt z charakterystyki śruby w dół o wartość obciążenia zewn. Q_z (przypadającego na jedną śrubę) – patrz rys. 3.

3.3. WNIOSKI KOŃCOWE

Na podstawie porównania obliczonej i doświadczalnej charakterystyki układu śruby i krezy oraz oceny technologicznej dokładności wykonania powierzchni kołnierzy 1 i 2 - na 4. stronie sprawozdania należy przedstawić wnioski na temat problemów 3 ÷ 5., zawartych w tabeli 2. Ocena końcowa z ćwiczenia jest sumą punktów uzyskanych w jego trakcie. Całkowity brak samodzielności nie pozwala na uzyskanie pozytywnej oceny!

Tabela 2. Punktacja za pracę w trakcie ćwiczenia

Lp.	Problem do rozwiązania	Rozwiązanie problemu	
		samodzielnie	z pomocą prowadzącego
1.	wykres pomierzonej charakterystyki sztywności śruby	1	0.5
2.	wykres pomierzonej charakterystyki sztywności krezy	1	0.5
3.	określenie charakteru i wyjaśnienie przyczyn odstępstwa rzeczywistej charakterystyki sztywności krezy od teoretycznej	1	0.5
4.	ocena wpływu obniżenia sztywności krezy na pracę połączenia	1	0.5
5.	sposoby poprawy niekorzystnej charakterystyki sztywności krezy	1	0.5

4. LITERATURA

1. Korewa W.; Zygmunt K.: "Podstawy konstrukcji maszyn" t.III Warszawa PWN 1965.
2. Moszyński W.: "Wykład elementów maszyn" t.I Warszawa 1953
3. Maciakowski R.: "Wykład PKM z ćwiczeniami rachunkowymi Połączenia śrubowe" Politechnika Gdańska 1990